
Evsile, Mehmet (2022). "Prof. Dr. M. Şemsettin Günaltay'ın Milletvekili Olarak Tbm'm'deki Faaliyetleri". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. S. 12, s.161-172.

**PROF. DR. M. ŞEMSETTİN GÜNALTAY'IN MİLLETVEKİLİ OLARAK
TBMM'DEKİ FAALİYETLERİ**
THE ACTIVITIES OF PROF. DR. M. ŞEMSETTİN GUNALTAY IN
TURKISH GRAND ASSEMBLY AS A MEMBER OF PARLIAMENT

Prof. Dr. Mehmet EVSİLE*
Amasya Üniversitesi
mevsile@amasya.edu.tr

Öz

Türkiye'de çok partili demokrasiye geçiş döneminde başbakan olarak görev yapan Şemsettin Günaltay, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinin önde gelen aydın, ilim ve siyaset adamlarından biridir. Tarih ve İlahiyat alanlarında pek çok eser yazarak akademik alanda önemli bir noktaya ulaşmıştır. 1915 yılında Osmanlı Meclis-Mebusanı; Türkiye Cumhuriyeti döneminde yedi dönem Sivas, bir dönem Erzincan milletvekili olarak 1923-1954 yılları arasında yasama görevinde bulunmuştur. 16-Ocak 1949-22 Mayıs 1950 tarihleri arasında başbakanlık görevini yürütmüştür. Şemsettin Günaltay hakkında tarihçiler ve ilâhiyatçılar tarafından pek çok tez ve makale yayınlanmıştır. Bu makalemizde Şemsettin Günaltay'ın başbakan olmadan önce ve başbakanlık görevinden sonraki dönemlerde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulunda yaptığı konuşmaları inceleyerek sadece başbakan olarak değil; bir milletvekili olarak Türkiye'nin siyasî tarihine yaptığı katkıları ortaya koymaya çalıştık. Çalışmamızda ağırlıklı olarak Türkiye Büyük Millet meclisi Zabıt Cerfdesi'nden aldığımız bilgiler kullanılarak bu konudaki literatüre katkı

sağlanmıştır. Aynı zamanda bir tarihçi olarak siyasete katkıları da dikkate değer bir husus olmuştur.

Anahtar Kelimeler: M.Şemsettin Günaltay, Türkiye’de Demokrasinin Gelişmesi, Çok Partili Hayata Geçiş, Tek Parti Dönemi, Demokrat Parti Dönemi.

Abstract

Şemsettin Gunaltay, Prime Minister in Turkey during the transition period to the multi-political party system is an intellectual, science and political person of Ottoman and Turkish Republic period. He published many books about history and theology and he reached an important point in the World of Academy. He served as a member of Ottoman Assembly in 1915 and he became a member of Turkish Parliament for seven terms from Sivas and a single term from Erzincan between the years 1923-1954. He served as a Prime Minister of Turkey between 16th January, 1949 and 22nd, May 1950. Many theses and articles were published about Şemsettin Gunaltay by historians and theologians. In this article, it is tried to expose his contributions to the Turkish political history before he became a Prime Minister and after he fulfilled his duty investigating his speeches he made in Turkish Grand Assembly not only as a Prime Minister but also as a member of Parliament as well. The knowledge obtained from the Turkish Grand Assembly records was used in the article and it is tried to contribute to the literature in this field. In addition, his contributions to the politics as a historian is a notable point as well.

Keywords: M.Şemsettin Gunaltay, The Development of Democracy in Turkey, Transition to Life with Multi Party, Single Party Period, Democrat Party Period.

Giriş

Mehmet Şemsettin Günaltay (1883-1961), Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde yaşamış ilim ve siyaset adamıdır. 18. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nin Başbakanı olmuştur. Tahsil hayatının tamamlanmasından sonra çeşitli eğitim kademelerinde öğretmen, öğretim üyesi ve yönetici olarak görev almıştır. Darülfünûn İlahiyat Fakültesi’nde hocalık ve dekanlık görevi yapmıştır. 1931’de Türk Tarih Kurumu üyeliğine seçilmiş ve 1941-1961 yılları arasında Türk Tarih Kurumu Başkanlığı yapmıştır. Bu arada Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi ile İstanbul Edebiyat Fakültesi’nde Ordinaryüs Profesör olarak görev

yapmıştır. Türk Tarihi, İslâm Tarihi, Dinler Tarihi, Ortadoğu Tarihi, İslâm Fıkhı üzerine eserler vermiştir. Kitaplarının yanında çeşitli dergilerde ve gazetelerde yazıları yayımlanmıştır.

1915 yılında İttihat ve Terakkî Fırkası'ndan Ertuğrul (Bilecik) milletvekili seçilerek Osmanlı Meclis-i Meb'usân'ına girmiştir. Cumhuriyet döneminde de 1923 yılında Sivas milletvekili seçilerek TBMM'ye girmiş, 2.,3.,4.,5.,6.,7., ve 8. Dönemlerde Sivas, 9. dönem de Erzincan milletvekili seçilmiştir. 16 Ocak 1949-22 Mayıs 1950 tarihleri arasında Tek Parti Hükümeti'nin başbakanlığını yapmıştır. 1960 yılından sonra Cumhuriyet Senatosu üyeliği yapmıştır¹.

Şemsettin Günaltay hakkında yüksek lisans ve doktora tezleri yapılmış; ilâhiyatçılar ve tarihçiler tarafından çok sayıda makale yazılmıştır. İlâhiyatçılar tarafından yazılan makalelerin birincisinde, Şemseddin Günaltay'ın hayatı, ilmî kişiliği, eserleri, dinî ve toplumsal düşünceleri, Türkçe ve yabancı diller hakkındaki düşünceleri, batı hakkındaki düşünceleri, lâiklik hakkındaki düşünceleri ayrıntılı bir şekilde verilmiştir². İkinci makalede, hayatı ve içtihat hakkındaki görüşleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır³. Diğer bir makalede, hayatı, eserleri ve fikrî yapısı, eğitim kurumlarına bakışı ve eğitim hayatı hakkındaki görüşleri ayrıntılı olarak anlatılmıştır⁴. Şemsettin Günaltay hakkında bir tarihçi yazılmış bir makalede ise, “Eğitim-Öğretim ve Meslek Hayatı”, “Siyasî Faaliyetleri”, “İlmî Faaliyetleri”, “Medenî, Dinî, İlmî, Kültürel Meselelerdeki Düşünceleri ve Çözüm Teklifleri”, “Fikir, İlim ve Siyaset Adamı Olarak Şemsettin Günaltay” başlıkları

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kâmil Şahin; “Günaltay, Mehmet Şemsettin” maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt:14, s.286-288, İstanbul, 1996.

² Bayram Ali Çetinkaya; “Tek Parti Döneminin İslâmcı Başbakanı: M. Şemsettin Günaltay”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, Sayı:2, s.437-444.

³ Menderes Gürkan; “Şemsettin Günaltay'ın (1883-1961) İctihada İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:6, Ekim 2005, s. 347-368.

⁴ Necmi Uyanık; “Modernist İslâmcı Bir Aydın Olarak M. Şemsettin (Günaltay) ve Eğitim Kurumlarına Bakışı”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1999, Sayı:4, s.213-235.

altında arşiv belgelerine dayalı bilgiler ayrıntılı bir şekilde verilmiştir⁵.

1. TBMM'deki Konuşmaları

16 Ocak 1949-22 Mayıs 1950 tarihleri arasında başbakanlık görevini yaptığı sırada 22 oturumda söz almıştır. Hükümet programının okunması, bütçe müzakerelerindeki konuşmaları, çeşitli kanunların müzakerelerindeki konuşmaları, başbakanlık tezkereleri hakkında konuşmalar, soru önergelerine verilen cevaplar ve gündeme gelen diğer konularda fikirlerini beyan etmiştir. Başbakanlığı sırasında yaptığı konuşmalar, önceki çalışmalarda ayrıntılı bir şekilde verildiği için bunları çalışmamızın dışında bırakıyoruz. Bunların dışında milletvekili olarak yaptığı konuşmalardaki fikirlerini vererek bu konudaki eksik kalan yönleri tamamlamaya çalıştık.

Başbakanlık görevinden önce ve sonraki zamanlarda toplam 26 oturumda konuşmuştur. Bunların bir kısmı usûl hakkındaki tartışmalar; bir kısmı oturduğu yerden müdahale şeklinde olmuştur. Bunların dışında basın hürriyeti, altı ilkenin anayasaya girişi, iktisadî hayat ve pahalılık, ikinci dünya savaşı, bütçe görüşmelerinin önemi, dış politika, partilerin güçlendirilmesi ve demokrasinin geliştirilmesi gibi konularda yaptığı konuşmalarda ileri sürdüğü fikirler, kronolojik olarak aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

20 Şubat 1930 tarihinde, "Gazete Primleri hakkındaki kanun" münasebetiyle yaptığı konuşmada, gazetelere maddî destek verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ülkede büyük bir inkılâp yaşandığına, bu inkılâbın halka mal edilmesi hususunda önemli roller üstlenecekleri için gazetelere destek verilmesinin uygun görüleceğini söylemiştir. Çünkü gazeteler sosyal, siyasî, idarî ve iktisadî sahalarda ülkede gelişen fikirlerin düzenleyici rolünü oynamaktadırlar. Pek çok gazete genel ahlâk ve sosyal konuları aydınlattığı için bu desteğe hak kazanmaktadırlar. Sayfalarını hikâyelerden ziyade sosyal ve fikrî makalelere ayırdıkları sürece

⁵ Yaşar Özüçetin; "M. Şemsettin Günaltay'ın Hayatı, İlmî, İdarî ve Siyasî Faaliyetleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:8, Haziran 2015, s.413-449.

ülkeye çok büyük hizmet etmiş olurlar sözleriyle bu konudaki görüşlerini açıklamıştır⁶.

5 Şubat 1937 tarihinde “Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun bazı maddelerini değiştiren kanun” münasebetiyle yaptığı konuşmada, altı ilkenin anayasaya girmesi hususuna destek olmuştur. Bu maddenin Türk'ün hayatından, tarihinden, asırlar içerisinde geçirmiş olduğu inkılaplardan ilham alan kutsal esaslardan oluştuğunu ifade etmiştir. Bu esasların Türk tarihinden çıkarıldığını; Türk milletinin tarihinin derinliklerinden getirdiği varlığını bu esaslara dayandırdığını ve bu esaslar çerçevesinde varlığını koruyabildiğini dile getirmiştir. Çünkü Türk, milliyetçi olduğu devletçi olduğu müddetçe Türk olarak yaşamıştır. Bir milletin ana kanunu yapılırken her şeyden önce o milletin kendi özelliklerinin, kendi ruhunun tecellisi olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Ancak bu hususlara dayanan bir millet, her türlü sıkıntılar karşısında varlığını ve birliğini muhafaza edebilir. İşte Türk milletinin öldüğü zannedilen bir sırada bu milletin büyükleri, Türk ruhundan aldıkları kanaatle bugünkü muazzam varlığı, devleti kurmaya muvaffak olmuşlardır. Şu halde kanuna ilâve edilen Cumhuriyetçilik, Türk'ün kendi ruhunun ifadesi demektir. Milliyetçilik, kendi varlığının devamı için lâzım olan bir esastır sözleriyle Atatürk İlkeleri olarak bildiğimiz altı ilkenin Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına girmesi hususuna destek olmuştur⁷.

27 Mayıs 1937 tarihinde İktisat Vekâleti 1937 yılı bütçesi münasebetiyle yaptığı konuşmada, önce iktisadın bir milletin hayatındaki yerini açıklamış, sonra da hayat pahalılığının önlenmesini talep etmiştir. İlk konuşmasında iktisat işlerinin önceki dönemlere benzemediğini, önceki işlerin ticarî işlemlerden ibaret olduğunu; bugün ise iktisadî faaliyetlerin ilmî ve teknik mevzu haline geldiğini ifade etmiştir. Bugün bir milletin dünya üzerindeki varlığının iktisadî durumu ile ölçüldüğünü, iktisadî hareketlerin bir ülkenin bütün müesseselerine hakim olduğuna dikkat çekmiştir. Türkiye'de de iktisadî durumun önemli gelişmeler gösterdiğini, ilmî ve kapsamlı bir istikamette

⁶ 20.03.1930, TBMM ZC (3. Dönem), Cilt:17, s.20.

⁷ 05.02.1937, TBMM ZC (5. Dönem), Cilt:16, s.64-65.

ilerlediğini ifade etmiştir. Bu durumun ülkenin gelişmesi açısından ümit verici olduğu tespitini yapmıştır⁸.

Konuşmasının ikinci bölümünde hayat pahalılığından şikâyet ederek, bu konunun İktisat Vekâleti tarafından kontrol altına alınmasını istemiştir. Fiyatların tespitinde bakanlıktan daha çok belediyelerin belirleyici olduğunu ifade ederek İktisat Vekâletinin bu konuda inisiyatif almasını istemiştir. İktisat Vekâletinin, ülkenin sahip olduğu servetin halk tabakaları arasında dengeli bir şekilde dağıtılması ve halkın geçimini sağlayabilecek bir hale getirilmesi hususlarında belirleyici rol oynamasını istemiştir. Böyle olunca her vatandaşın ülkenin zenginliklerinden eşit şekilde faydalanabileceğini ve geçim sıkıntısı çeken vatandaşların durumlarının düzeleceğini ifade etmiştir. İktisat Vekâletinin bu sonucu elde edecek donanım kavuşturulmasını istemiştir⁹.

23 Mayıs 1945 tarihinde Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın Almanya ile Japonya'ya harp ilânı ve 1 Ocak 1942 tarihli Birleşik Milletler Beyannâmesine Türkiye'nin katılmasına dair demeci münasebetiyle yaptığı konuşmada, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçları ve bu savaşın sonunda ortaya çıkan durum karşısında Türkiye'nin tavrı hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Hükümetin istediği bu kararın savaştan önce Türkiye'nin yürüttüğü politikaya uygun olduğunu ifade etmiştir. Buna göre, Türkiye'nin savaştan önce yaptığı ittifaklarla Avrupa'da ortaya çıkacak sıkıntıları önlemeye çalıştığını belirterek, Avrupa'nın ortasında, güneyinde ve Asya'nın doğusunda ortaya çıkan (Hitler Mussolini, Rusya) tehditlerin ortadan kaldırılmasına önem vermiştir. Savaş süresince de Balkanlara yaptığı askerî yığınak ile buradan gelecek tehditlere engel olmuştur. İşte Hükümetin istediği kararın bu uygulamaların sonuçlarına uygun olduğunu belirterek bu taleplere olumlu yaklaşmıştır¹⁰.

21 Şubat 1951 tarihinde 1951 yılı Bütçe Kanunu'nun tümü hakkında yaptığı konuşmada, bütçe müzakereleri sırasında iktidar ve muhalefet partisi sözcülerinin olumsuz tavırlarını eleştirmiştir:

⁸ 26.05.1937, *TBMM ZC (5. Dönem)*, Cilt:18, s.276.

⁹ 26.05.1937, *TBMM ZC (5. Dönem)*, Cilt:18, s.276.

¹⁰ 23.05.1945, *TBMM TD (7. Dönem)*, Cilt:15, s.127-128.

“İki taraf karşı karşıya gelmişler, dün sen kötü yaptın, bugün sen kötü yapıyorsun, bunun üzerine karşılıklı düşman, hücum, mukabil hücum. Bu vaziyette memleket işi ortada kalıyor.” Bu tür sözlerin, vatandaşlar üzerinde kötü intiba oluşturduğu ve rejimin istikbâlini tehlikeye soktuğunu söylemiştir. Bütçe müzakerelerinde, kötü şeyler varsa onlardan çekinmek, iyiyi bulmaya ve yapmaya çalışmak, parti prensiplerinden hangisinin ülke menfaatine olduğunu tespit etmek olduğunu, ancak işin bu çerçeveden çıkmış olduğunu eleştirmiştir¹¹.

Aynı oturumda, dış politika hakkındaki görüşlerini de açıklamıştır. Dış politikada iktidar ve muhalefet arasında birlik olmasını, “... bu mesele hepimizin aynı tarzda hareket etmesini, kafa kafaya vererek görüşmesi mecburiyetini bize tahmil eder... Eğer işleri yalnız birkaç kişinin kafası ile tedvir imkânı olsaydı buraya 400 kişi gönderilmesine ne lüzum vardı? İşleri karşılıklı görüşecek ve neticeye varacağız.” sözleriyle ifade etmiştir¹².

21 Şubat 1951 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulunda yaptığı diğer bir konuşmada, demokratik rejimin yerleşmesi ve kökleşmesi için siyasî partilerin yaşaması gerektiğini ifade etmiştir. Kendisinin, Cumhuriyet Halk Partisi kadar Demokrat Parti ve Millet Partisi'nin yaşamasını candan istediğini belirtmiştir. Partilerin aralarındaki siyasî mücadelede bazı prensipler üzerinde anlaşmalarını ve kardeş olduklarını unutmamaları gerektiğine dikkat çektiği konuşmasının sonraki kısmında partiler arasındaki ilişkilerin birbirine zarar verme noktasına gelmesi halinde bundan kötü niyetli kişilerin faydalanacağını ve ülkeye zarar vereceklerini ifade ederek özellikle hükümetten, partileri koruyacak tedbirleri almasını ve partiler arasında çıkacak ihtilâfları itidalle çözmeye çalışmasını tavsiye etmiştir¹³.

26 Şubat 1952 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulunda yaptığı konuşmada, Türkiye’de demokrasinin kuruluş safhalarından bahsetmiştir. Bir ülkede demokrasinin istenildiği

¹¹ 21.02.1951, *TBMM TD (9. Dönem)*, Cilt:5, s.380.

¹² 21.02.1951, *TBMM TD (9. Dönem)*, Cilt:5, s.382.

¹³ 21.02.1951, *TBMM TD (9. Dönem)*, Cilt:5, s.383.

anda kurulamayacağını, pek çok değişme ve gelişmenin sonucu olacağına dikkat çekerek Türkiye’de de Meşrutiyet döneminden itibaren demokrasiye doğru bir gidişin yaşandığını ifade etmiştir¹⁴.

Aynı konuşmasında milletvekillerinin durumuna da değinerek, milletvekillerinin sadece parti prensipleriyle bağlı olmalarını, ancak kanaatlerini serbestçe söylemelerini, parti hükümetinin her yaptığını alkışlamamaları gerektiğini ikaz etmiştir¹⁵.

Konuşmasının son bölümünde ise, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki çoğunluk grubunun demokratik ilkelere aykırı hareketlerden kaçınmasını tavsiye etmiştir. Bir partinin büyük çoğunluğa sahip olduğu bir mecliste, demokrasinin hakim olduğunu söylemenin ancak iktidardakilerin bir lütfu olarak değerlendirileceğini dile getirmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde meclis çoğunluğunun bir partiye (Demokrat Parti) ait olduğunu, bu çoğunlukla ne isterlerse yapabileceklerini, Anayasayı değiştirebileceklerini; ancak bunları yapmıyorlarsa, bunun bir lütuf olarak değil de demokrasiye inandıkları için yapmamaları gerektiğine dikkat çekerek, “Demokrasinin temelleştirilmesi için ne yapmak lâzım gelirse bunu birer birer aramak mecburiyetindeyiz. Yoksa şunun lütfundan, hüsniniyetinden hayır bekleyecek olursak, bu memlekette demokrasi denilen şey olamaz ve kurulamaz.” sözleriyle bu konudaki kanaatini ifade etmiştir¹⁶.

23 Temmuz 1953 tarihinde “Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin korunması hakkında kanun” münasebetiyle yaptığı konuşmada, temel hak ve hürriyetler ile bunların korunması hakkındaki görüşlerini açıklamıştır. Hükümet tarafından getirilen teklifin, çok partili rejimin geleceği açısından tehlikeler oluşturacak hükümler taşıdığını ifade ederek ülkede demokratik rejimin edep ve nezahet dairesinde gelişmesi gerektiğini vurgulamıştır. Her vatandaşın şerefi, haysiyeti diğer vatandaşlar için mukaddes olmalıdır. İktidar mevkiinde olanların görevleri gereği yapılan eleştiriler sırasında

¹⁴ 26.02.1952, *TBMM TD (9. Dönem)*, Cilt:13, s.869.

¹⁵ 26.02.1952, *TBMM TD (9. Dönem)*, Cilt:13, s.869.

¹⁶ 26.02.1952, *TBMM TD (9. Dönem)*, Cilt:13, s.870.

şahıslarına karşı hakaret ifadelerine muhatap oldukları ve bunların önlenmesi gerekmektedir. Ancak bir fenalığı önlemek için başka bir fenalığa yol vermemek lâzımdır. Bu tarz olayları önlemek için rejimin istikbâlini tehlikeye düşürecek şeyler yapılmamalıdır. Nitekim, “bazı memleketlerde demokratik hayatın inkişafı tetkik edilirse görülür ki küçük adımlar atılmak yolu, rejimin sarsılmasıyla neticelenmiştir ve demokrasiyi korumak maksadıyla bu adımlar atılırken farkında olmaksızın yavaş yavaş diktatörlüğe gidilmiştir. Bizde böyle bir hal olmamasını temenni ederiz.” Bu şekilde olursa, “muhalefet partilerinin gelişmesini önleyecek ve ürkütecek herhangi bir adım iktidar için meşru olmaz ve iyi netice vermez. Hürriyet çok hassastır. En ufak bir tahdit ve sarsıntıdan müteessir olur... Düşünmek hürriyeti, söylemek hürriyeti ana haklardandır. Bu iki hakkın tecelli edeceği yer ise serbest toplantılardır. Serbest toplantılarda terbiyeye, ahlâka, millî menfaatlere aykırı propaganda yapan veya tecavüz edenler olursa kanun bunları cezalandırmalıdır. Burada hepimiz müttetikiz. Fakat bunları cezalandırmak için bu nevi toplantıların başına bir zabıta kuvveti koyacağım dediniz mi bu hürriyet temelinden sarsılır.” sözleriyle düşünce ve ifade hürriyetinin korunmasına hassasiyet gösterilmesini tavsiye etmiştir¹⁷.

Konuşmasının son bölümünde ise, Demokrat Parti'nin demokrasiden ayrılmamasını temenni etmiştir¹⁸: “... Ümit etmeyiz ki, iktidar partisi, memlekete ait işlerde kendini tenkit edecek hatipleri menetmek istesin. Tahmin etmek istemem ki, bu kanun sırf önümüzdeki seçimi kazanmak için çıkarılmış olsun. Eğer böyle ise bunun da yolu vardır, o zaman erkekçe söylemek lâzımdır; bu memlekette tek parti hakim olacaktır. Demokrat Parti bu memlekette demokrasiyi kurmak davasıyla ortaya atıldı. Kendi kendini inkâr ederek bir yola sapacağını düşünmek bile istemem. Ben, bu partinin bu gayeleri tahakkuk yolundan ayrılmayacağına halâ inanmak istiyorum.” sözleriyle iktidarı sandık sonuçlarıyla Demokrat Parti'ye devreden bir başbakan olarak Demokrat Parti'nin demokrasi ilkelerinden kopmak hususundaki endişelerini dile getirmiştir.

¹⁷ 23.07.1953, TBMM TD (9. Dönem), Cilt:24, s.1124-1125.

¹⁸ 23.07.1953, TBMM TD (9. Dönem), Cilt:24, s.1125.

Bunlardan başka, özel bir konu olarak, kendisi gibi Profesör olan Fuat Köprülü ile bir diyalogda, bir ilim adamının ölünceye kadar öğrenme ihtiyacını dile getirmiştir. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ile girdiği bir tartışmada, Köprülü'ye hitaben, "Neden öğrenmekten kaçınıyor Köprülü, bunda ne vardır? Kendisi profesördür. Profesör ölünceye kadar öğrenmek ihtiyacındadır" dedikten sonra¹⁹, sözü kendisine getirerek hayattaki tek şerefine profesörlük olduğunu ifade etmiştir²⁰: "Benim en büyük şerefim memleketin bir profesörü olmaklığımdır. Tek şerefim profesörlüktür. Memleketin bir hocası olmayı ve o şerefle ölmeyi en büyük hizmet bilirim."

Sonuç

Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli aydınlarından olan Şemsettin Günaltay, ilmî ve siyasî kişiliği ile öne çıkmıştır. İlmî olarak tarih ve ilâhiyat alanlarında pek çok eser vermiş, Ordinaryüs Profesör unvanını elde etmiş ve uzun yıllar Türk Tarih Kurumu Başkanlığı yapmıştır.

Siyasî alanda 1915 yılında Osmanlı Meclis-i Mebusanı üyeliğine seçilmiş; Türkiye Cumhuriyeti döneminde de İkinci dönemden Sekizinci döneme kadar Sivas, dokuzuncu dönem Erzincan milletvekilliği yaptıktan sonra 16 Ocak 1949 tarihinde tek parti devrinin son başbakanı olarak Türk siyasî tarihine geçmiştir.

Başbakan olduğu yıllarda ülke gündemindeki konular hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi oturumlarında görüşlerini açıklamıştır. Ancak Şemsettin Günaltay'ın başbakan olmadan önce ve başbakanlık görevinden sonra da uzun yıllar Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulunarak çeşitli konularda görüşlerini açıklamıştır. Başbakanlığından önce, basın organlarının ülkedeki inkılâp hareketlerine katkılarında dolayı desteklenmesi gerektiği, Atatürk İlkeleri olarak bildiğimiz altı ilkenin Anayasaya girişi, İktisat Bakanlığının ülkedeki hayat pahalılığını önlemekte inisiyatif alması gerektiği, ikinci dünya savaşından sonra hükümetin uyguladığı politikaların isabeti üzerinde görüşlerini açıklamıştır.

¹⁹ 21.02.1951, *TBMM TD (9. Dönem)*, Cilt:5, s.382.

²⁰ 21.02.1951, *TBMM TD (9. Dönem)*, Cilt:5, s.383.

Başbakanlık görevinden sonraki yıllarda ise, demokratik rejimin kökleşmesi için siyasî partilerin güçlendirilmeleri gerektiği, Türkiye'deki demokratik gelişmelerin tarihî akışı hakkında bilgi verdikten sonra, başka bir konuşmasında temel hak ve hürriyetlerin hükümet tarafından vatandaşlar arasında ayırım yapılmaksızın korunması gerektiğini dile getirmiştir. Konuşmasının son bölümünde Demokrat Parti'nin, demokrasiye uygun olmayan uygulamalardan duyduğu endişeyi ifade ederek, iktidarı, demokratik yollardan bu partiye devretmiş bir başbakan olarak, bu partinin demokrasi çizgisinden çıkmaması hususunda ikazlarda bulunmuştur.

Sonuç olarak Şemsettin Günaltay, milletvekili olduğu sıralarda da ülke gündeminde yer alan konularda görüşlerini açıklayarak, ülkede demokrasinin ve temel hak ve hürriyetlerin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Kaynakça

1-Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi ve Tutanak Dergisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (3.Dönem), Cilt:17, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (5.Dönem), Cilt:16, Ankara, 1937.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (5.Dönem), Cilt:18, Ankara, 1937.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (7.Dönem), Cilt:15, Ankara, 1945.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (9.Dönem), Cilt:5, Ankara, 1951.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (9.Dönem), Cilt:13, Ankara, 1952.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (9.Dönem), Cilt:24, Ankara, 1953.

2- Diğer Eserler

- Çetinkaya, Bayram Ali; "Tek Parti Döneminin İslâmcı Başbakanı: M. Şemsettin Günaltay", *Cumhuriyet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, Sayı:2, s.437-444.
- Gürkan, Menderes; "Şemsettin Günaltay'ın (1883-1961) İctihada İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:6, Ekim 2005, s. 347-368.
- Özüçetin, Yaşar; "M. Şemsettin Günaltay'ın Hayatı, İlmî, İdarî ve Siyasî Faaliyetleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:8, Haziran 2015, s.413-449.
- Şahin, Kâmil; "Günaltay, Mehmet Şemsettin" maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt:14, İstanbul, 1996, s. 286-288.
- Uyanık, Necmi; "Modernist İslâmcı Bir Aydın Olarak M. Şemsettin (Günaltay) ve Eğitim Kurumlarına Bakışı", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1999, Sayı:4, s.213-235.